

Konference Vysoké školství a česká společnost v minulých 100 letech a jak dál

SHRNUTÍ

Konference, zčásti oslavná, zčásti reflektující a především rozhlížející se kam dál, se konala 1. listopadu 2018 v Národní technické knihovně.

Po úvodních fanfárách zahájil konferenci ministr školství, mládeže a tělovýchovy Robert Plaga a předseda České konference rektorů a rektor Univerzity Karlovy Tomáš Zima. Poté se děkan Právnické fakulty Univerzity Karlovy Jan Kuklík ve své přednášce zabýval historickým pohledem na změny v autonomii a samosprávě vysokých škol a jeho kolegyně Ilona Bažantová se pak zamýšlela nad rolí významných profesorů při formování první republiky.

V navazující panelové diskuzi se pověřený náměstek po řízení sekce vysokého školství, vědy a výzkumu MŠMT Pavel Doleček, rektor Univerzity Palackého v Olomouci Jaroslav Miller, předseda Rady vysokých škol Milan Pospíšil a viceprezident Svazu průmyslu a dopravy ČR Radek Špicar dotkli řady zásadních témat zahrnujících jak otázky fungování vysokých škol, tak jejich úlohy, postavení a funkce ve společnosti. Pavel Doleček navázal v první části svého vystoupení na projev ministra a hovořil o potřebě přijetí zodpovědnosti vysokých škol za své fungování a vlastní kvalitu, o nutnosti nalezení rovnovážného vztahu mezi očekávanými ministerstva a vysokých škol a o potřebě vhodného kompetenčního modelu mezi resortním řízením a vysokými školami. V části věnované vědě a výzkumu například zmínil nízkou úroveň soustředěnosti účelu české vědy jako celku. Jaroslav Miller poukázal na nové výzvy a možnosti, které skýtá institucionální akreditace pro výuku a kvalitu vysoké školy, hovořil o důrazu na univerzálnější zaměření bakalářských studijních programů a na vyšší míru mezioborové prostupnosti, dále o rostoucí úloze celoživotního vzdělávání a jeho podílu na vzdělávacích aktivitách vysoké školy. Poukázal na potřebu vnitřní restrukturalizace, vyšší míry spolupráce mezi vysokými školami a interdisciplinaritu při využití nově vybudované vědecko-výzkumné infrastruktury po ukončení programů evropských fondů. Dále zmínil mezikulturní soužití zahraničních studentů a zdůraznil význam působení vysokých škol ve veřejném prostoru. Milan Pospíšil ocenil Radu vysokých škol jako dobrou platformu pro komunikaci, vyslovil se za snížení administrativní zátěže vysokých škol a stabilitu jejich rozpočtů. Radek Špicar hovořil o situaci naší subdodavatelské ekonomiky, vlivu velkého podílu zahraničních vlastníků či dosud nízké míry digitalizace, automatizace a robotizace. Podpořil potřebu spolupráce vysokých škol a podniků jako významného faktoru 4. průmyslové revoluce.

Dopolední blok završilo hudební vystoupení studentů HAMU, kteří pod vedením Jiřího Novotného zahráli skladbu Jiřího Pohnána „Rudolfínská sonáta pro žestvové kvinteto“.

V odpolední části konference proběhlo nejprve pět paralelních workshopů a poté společný panel. Shrnutí průběhu workshopů a zajímavých diskuzí, které následovaly po obvykle třech vstupních prezentacích, naleznete níže. Na webu [csvs.cz](https://www.csvs.cz) jsou také abstrakty prezentací.

Děkujeme všem přednášejícím za zajímavé příspěvky a účastníkům za příspěvky do diskuzí a všem za to, že jste byli s námi. Celkové shrnutí konference včetně příspěvků vystupujících přineseme v připravovaném speciálním čísle časopisu AULA.

A především, konferencí to jen začalo. Věříme, že soustředěná snaha expertů dokáže připravit zřetelné obrysy toho, kam by mělo české vysoké školství směřovat a jak. Pod značkou **100+** se chceme i nadále aktivně podílet na debatě o dalším rozvoji vysokého školství a v příštím roce chystáme navazující akce. Rádi bychom Vás k této spolupráci přizvali a společně budovali komunitu, která bude pomáhat posouvat naše vysoké školství k vyšší kvalitě a atraktivitě a posilovat jeho postavení ve společnosti.

Po konferenci vznikla již první aktivita: ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a s Českou asociací distančního univerzitního vzdělávání připravujeme již v únoru workshop na téma *Online vzdělávání: Trendy a tipy*. Více se již brzy dozvíte na naší webové stránce 100+.

Aktuality o našich akcích a projektech můžete najít nově také na naší facebookové stránce:

<https://www.facebook.com/Centrumprostudiumvysokehoskolstvi>

Pro konferenci jsme připravili pracovní verzi publikace Higher Education in the Czech Republic. Jejím smyslem je mít informaci o českém vysokém školství pro zahraniční partnery, ať už jsou jimi školy, výzkumné instituce nebo někdo jiný. Aktuálně nabízíme pracovní verzi ke komentování. Budeme rádi za jakékoli Vaše podněty, náměty a připomínky. Prosíme, neváhejte nám dát vědět, pokud vnímáte, že je ještě něco podstatného, co by Vaši zahraniční partneři měli vědět, a v publikaci to zatím chybí. Finální verzi plánujeme publikovat v lednu, své připomínky proto, prosím, pošlete do 15. 12. 2018 na smidova@csvs.cz. Pracovní verzi publikace si můžete stáhnout na webu: <https://www.csvs.cz/blog/2018/11/100/>

Těšíme se na spolupráci.

Za tým Centra pro studium vysokého školství,
Radim Ryška, ředitel CSVŠ, v.v.i.

Odpolední workshopy: shrnutí

Tato pracovní skupina se zabývala tématy, která jsou vložena do otázek: *Jak působí vysoké školy na společnost, co se od nich očekává a do jaké míry mohou být vysoké školy skutečným zdrojem rozvoje kvality života ve společnosti? Ovšem také: do jaké míry stav a vývoj společnosti působí na vysoké školy?*

K problematice přednesli své příspěvky Jitka Rychtaříková, Libor Prudký a Inna Čábelková. M. Stehlík zaslal text, pro nemoc se nemohl přímo účastnit na jednání pracovní skupiny.

Prof. J. Rychtaříková prezentovala mj. srovnání situace českých vysokých škol vůči zahraničí, zvláště z hlediska podílu vysokoškoláků na jednotlivých věkových kohortách a možnostech, které v tomto směru nabízí budoucnost. Upozornila zvláště na problematiku kvality vysokoškolského vzdělávání ve vztahu k rozsahu a složení věkových kohort a ve vztahu k demografickému vývoji.

L. Prudký otevřel téma „4. role vysokých škol ve společnosti“. Vysokoškoláci denního studia jsou v tzv. sensitivní fázi socializačního vývoje, kdy se výrazně utvářejí jejich hodnotové struktury, a to zvláště ty, které se týkají jejich budoucího působení jako občanů a plnohodnotných osobností. Vzhledem k tomu, že tato role vysokých škol – tedy jejich význam pro osobnostní rozvoj studentů, vlastně jejich výchovná role – není nikde v současných dokumentech o vysokých školách zastoupena, je otázkou, zda vysoké školy působí jako podporovatelé, nebo naopak bariéry rozvoje kvality života v této společnosti.

I. Čábelková se soustředila na požadavky vůči studentům vysokých škol z hlediska 4. fáze modernizace. Akcentovala především nesoulad mezi požadavky na růst rozvoje vědecké práce u absolventů vysokých škol a mírou ochoty zabývat se vědeckou prací po absolutoriu vysokoškolského studia. Ukazuje se, že v tomto směru má české vysoké školství – proti většině vyspělých států – značné rezervy.

Některé souvislosti této tematiky nebyly ani prezentovány, ani diskutovány. Především sub specie třetí role vysokých škol. I v této souvislosti se ukázaly rezervy, které před vysokými školami v ČR stojí. Na druhé straně však platí, že zužovat působení vysokých škol na společnost především skrze 3. roli je nedostačující. Možná významnější je to, do jaké míry vysoké školy připravují studenty pro jejich aktivní roli ve společnosti.

Workshop byl zahájen prezentacemi příspěvků, které ilustrovaly různé typy aktivit studentů. Prezentace poskytl vhléd jak na spíše neformální studentský spolek založený na jedné fakultě (Fakulta humanitních studií UK), tak na spolek vzniklý na základě silného společného tématu v jedné oblasti studia (doktorandi a jejich situace), i na sdružení s cílem reprezentovat všechny studenty v rámci zastřešující oficiální organizace – Studentská komora Rady vysokých škol. Poslední pohled na studentské aktivity a jejich podporu zprostředkoval učitel/představitel technické fakulty. Diferencujícími perspektivami všech příspěvků bylo jednak oborové zaměření (humanitní a technické); dále role v systému (studenti i učitelé/reprezentanti fakult respektive kateder); a částečně i generační vidění nebo lépe odlišná délka zkušeností ve vysokoškolském sektoru.

Hlavní část diskuze se týkala aktivity či pasivity studentů, kteří v současné době studují. Obě krajnosti se do jisté míry (i když ne zcela) odvíjejí od obecné motivace studentů ke studiu, ta je samozřejmě velmi různorodá. (A pravděpodobně souvisí i s masifikací vysokoškolského studia). Přestože vstupní motivace ke studiu nemusí být u mnoha z nich silná, je i zodpovědností vysoké školy/fakulty ji podporovat a najít takové nástroje v podobě způsobů učení, organizace studia, které potenciálně vedou k jejímu zvýšení. Kromě toho motivace ke studiu či k předmětu studia může být sama o sobě silná, ale motivace aktivně se veřejně angažovat třeba prostřednictvím participace ve spolku/sdružení nebo i na úrovni akademického senátu, je vlastně odlišná záležitost. Ale i ona má proměnlivou podstatu, a to znamená, že i s ní se dá dále pracovat: jak vnitřně, což souvisí s osobním vývojem daného člověka, tak zvenku, tj. výchovou k aktivní veřejné participaci.

Otázka kolem tohoto typu motivace se promítla i do reflexe představitelů spolků: do značné míry je problém nalézat a oslovovat studenty, kteří budou pokračovat v dané činnosti, až současní představitelé spolků odejdou, protože dokončují svá studia. Ochota či neochota převzít zodpovědnost za tento typ činnosti je u potenciálních nástupců klíčová, ale jen malá část studentů je k tomu ochotná.

Průřezovými pojmy, kolem kterých celý workshop probíhal, byly motivace a zodpovědnost. Obojí má minimálně dvojitý rozměr. První je individuální, to znamená to, jak je motivován jedinec (za co a komu je odpovědný). Ale druhým je motivace a zodpovědnost institucionální, kdy vysoká škola a různé její úrovně, mohou a asi i mají svým působením ovlivňovat někdy hodně rozostřené počáteční motivace studentů. Tato úvaha se přitom do určité míry prolíná i s výsledky workshopu „Role vysoké školy“, v níž byla zdůrazněna i „výchovná“ role.

Ve třech úvodních příspěvcích byly prezentovány různé aspekty tohoto širokého a aktuálního tématu. (O aktuálnosti tématu svědčí i to, že o tento workshop projevil zájem největší počet účastníků konference.) Příspěvek zahraničního hosta se zaměřil spíše na různé pohledy na kvalitu vysokých škol v zahraničí než na konkrétní kroky a opatření k jejímu zajišťování. Podobně tomu bylo i u následujícího příspěvku, který upozornil na některé obecnější souvislosti probíraného tématu. Třetí příspěvek byl věnován konkrétním zkušenostem s hodnocením akademických pracovníků na jedné české vysoké škole.

V diskusi autoři příspěvků i další účastníci převážně upřesňovali a doplňovali myšlenky a náměty z přednesených příspěvků. Otázky a problémy související s novými formami akreditace byly předem odkázány na jiné fórum.

Z jednání workshopu je možno učinit tyto závěry:

- Zatímco v oblasti vědecké a výzkumné (obecně tvůrčí) činnosti akademických pracovníků byla vytvořena a dále se vytváří metodika hodnocení (včetně kvantitativních ukazatelů), které se pak promítá do financování této činnosti, v oblasti hodnocení kvality vzdělávací činnosti tomu tak zdaleka není. Je proto žádoucí věnovat větší pozornost kvalitě výuky a hodnocení a oceňování pedagogické činnosti akademických pracovníků.
- Jednou z cest ke zlepšení kvality výuky mohou být pedagogické kurzy pro doktorandy, z nichž mnozí se na výuce nějakou formou podílejí a někteří z nich se po ukončení studia vydají na dráhu akademických pracovníků.
- Pro zajištění větší a aktivní účasti studentů při hodnocení výuky je třeba dlouhodobě a soustavně vytvářet ovzduší vzájemné důvěry a spolupráce. Se studenty je třeba o jejich připomínkách a návrzích na zlepšení otevřeně diskutovat a celou akademickou obec informovat o výsledcích hodnocení a realizovaných zlepšeních, např. formou každoročně vydávaných zpráv. Zjevné nedostatky je však třeba odstraňovat ihned.
- Zajišťování kvality vysokých škol by mělo spočívat v cíleném zlepšování klíčových činností vysokých škol, nestačí jen odhalování a odstraňování excesů.
- Vysoké školy mají odpovědnost za spoluvytváření rychle se měnícího světa.
- Je pociťován nedostatek živých platforem, na nichž by se diskutovalo o těchto i dalších tématech a problémech.

V debatě se vystupující i diskutující z publika věnovali některým otázkám, které zazněly v příspěvcích a týkaly se především vztahu vysokoškolských institucí a státu, jejich finanční autonomie a vnitřního řízení.

Vzhledem k tomu, že vystupující hovořili ve svých příspěvcích o změnách postavení vysokých škol po roce 1989, zazněla také jistá bilance vývoje posledních téměř třiceti let, která přinesla vysokým školám více autonomie vůči státu. Diskutující se shodli, že byl tento vývoj rozhodně pozitivní, upozornili však na různé aspekty toho, jak vysoké školy této autonomie (ne)využívají. V diskusi se probíraly jednak otázky vznesené Jiřím Chýlou o složení a pravomocích vnitřních orgánů vysokých škol. Ostatní vystupující odmítli jeho snahu srovnávat školy s akademií věd, resp. jejími ústavy a obhajovali současnou podobu složení správních rad i akademických senátů, jakkoli se v druhém případě diskutující shodli, že zastoupení studujících je v mezinárodním srovnání nadstandardní a nemusí vždy hrát pozitivní roli. V debatě byly také vyjasněny některé otázky týkající se jmenování rektora a předpoklady pro vykonávání této funkce.

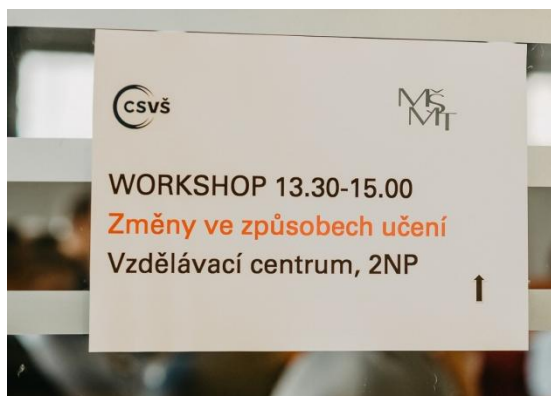
Značná část diskuze byla v návaznosti na vystoupení Jiřího Zlatušky věnována personální politice českých vysokých škol. Jiří Zlatuška kritizoval stav, ve kterém vysoké školy nedostatečně využívají autonomie v této oblasti, nemají promyšlenou a systematickou personální strategii. Debata vyšla z aktuální otázky, jak vysoký úvazek je únosný u jednoho akademického pracovníka. Jiří Zlatuška kritizoval současnou praxi, kdy je akademickým pracovníkům umožněno mít v součtu více než jeden úvazek (zpravidla do 1,5, ale i více) a poukázal na to, že se při souběžném úvazku na veřejné a soukromé vysoké škole jedná také o ochranu know how té které školy. V reakci však zazněly názory, že jistá míra propojenosti akademické práce mezi institucemi je nutná a vhodná.

Nedostatečně využívaná autonomie po finanční stránce byla také kritizována na příkladu přebírání ministerských mechanismů financování (vzdělávací i výzkumné činnosti) dovnitř vysokých škol. Účastníci se shodli, že by vysokoškolské instituce měly lépe strategicky zvažovat, jak veřejné prostředky investovat a utrácet, což jim současný legislativní rámec umožňuje. Jiří Zlatuška pak kritizoval, že současné snahy státu specificky financovat některé obory (lékařské, pedagogické) jsou vlastně zásahem do této finanční autonomie univerzit. Stanislav Štech upozornil, že by měly vysoké školy zkvalitnit schopnost vyjednávat uvnitř přerozdělování prostředků, které by mělo být založeno na racionálních argumentech a strategickém uvažování. Školy by se měly stát „skutečnými hospodáři“ a nepřebírat mechanicky pokyny „shora“ pro interní procesy.

Stanislav Štech také vyzvedl otázku diverzifikace, na jejíž důležitosti se shodlo více účastníků debaty. Je potřebné zachovat pro vysoké školy obě jejich funkce, výchovu (Bildung) i expertizu (Expertise), což si ale vyžaduje odlišné modely pro řízení činností na vysokých školách. Podle toho by také mělo být možné nastavit mechanismy vnitřního řízení, např. odlišnou (menší či větší) roli studujících nebo vnějších aktérů (stakeholderů).

V publiku také rezonovala myšlenka Stanislava Štecha založit vysokoškolskou politiku na delší perspektivě, než jakou má politická reprezentace. Návrh „svolat generální stavy“, tedy vytvořit strategickou platformu, na které se budou účastnit všichni aktéři (interní i externí stakeholderi), slibuje překročit současný stav, který neumožňuje řešit závažnější problémy českého vysokého školství s perspektivou delší než pět let. V debatě zazněl mnohokrát připomínaný argument, že vysokoškolské vzdělávání je „běh na dlouhou trať“ a změny, jakkoli jsou potřebné, není možné činit překotně a bez toho, aby je akceptovali všichni zúčastnění aktéři.

S konstatováním potřeby zásadnější změny v českém vysokém školství důkladně projednat se všemi zástupci vysokoškolského prostředí, kterou na závěr diskuze vyslovil Ivan Wilhelm, se ve shodě rozešli účastníci debaty a otevřeli tak prostor pro další fóra, která by se měla nastoleným otázkám podrobně věnovat.

Workshop měl pestré složení přednášejících. Ondřej Hausenblas zaujal přednáškou o přípravě budoucích učitelů, kteří připravují budoucí studenty vysokých škol. Upozornil na to, že v dětství (studentovi) nesmí být vyvoláván strach z dělání chyb. Naopak chyby mají být součástí učení a mají vést k studentově zamyšlení a inspirovat k otázkám, jak nalézt správné řešení.

Důležité je už od mala budování partnerství mezi žákem a učitelem a vytváření sebepodporujících se učebních komunit. Lukáš Paleček představil využívání simulací ve vzdělávání. Jednak jako příklad učebního principu *learning by doing*, který využíval již Jan Amos Komenský, a za druhé jako nástroj na měření kompetencí a dovedností studentů. Lucie Rohlíková informovala o výsledku šetření, podle něhož v současnosti studuje ve světě více než 50 % studentů on-line a že 90 % z nich je s tímto učením spokojeno. Ukazuje se, že učení bude muset být více flexibilní a vysoké školy by se měly připravit na kratší programy a programy celoživotního učení, po kterých bude dále stoupat poptávka. Musí být také připravené na využívání on-line nástrojů na podporu výuky, na což je třeba po didaktické a metodické stránce připravovat učitele. Vztah učitele a studenta bude partnerský a role učitele bude spočívat v podpoře a řízení učebního procesu. Martin Vrána pak zdůraznil důležitost učení se kritickému myšlení na všech úrovních vzdělávacího cyklu. Na příkladu amerických škol ukázal, že v tom má i vysoké školství své limity. Podle něj se k učení kritickému myšlení dostávají nejvíce doktorandi, ale i na magisterském a bakalářském stupni by se mělo intenzivněji rozvíjet.